

Een bureaustudie naar het plangebied
Lage Heesweg/Otterweg (De Hees)
te Beek en Donk,
gemeente Laarbeek.

HENK HIDDINK

Zuidnederlandse Archeologische Notities

93

De serie *Zuidnederlandse Archeologische Notities* is een uitgave van de Hendrik Brunsting Stichting van het Archeologisch Centrum van de Vrije Universiteit te Amsterdam

Colofon

Opdrachtgever: Gemeente Laarbeek
Project: Beek en Donk-Lage Heesweg/Otterweg (Rollerhal)
Locatie: Beek en Donk-De Hees
Objectcode: LBK-HS-06
Onderzoeksmelding: 21198
Coördinaten: 171.550/394.150
Plaats documentatie: Vrije Universiteit Amsterdam

Status: Definitief rapport
Auteur: dr. H.A. Hiddink
Omslagontwerp: Bert Brouwenstijn (ACVU)

ISBN 978-90-8614-019-0

©ACVU-HBS Amsterdam, maart 2007

Archeologisch Centrum van de Vrije Universiteit – Hendrik Brunsting Stichting, Amsterdam
De Boelelaan 1105
1081 HV Amsterdam

INHOUD

I	INLEIDING	4
2	BUREAUSTUDIE	4
	2.1 Ligging van het plangebied. Huidig en toekomstig gebruik.	4
	2.2 De historische situatie	4
	2.3 Fysische geografie	5
	2.3.1 Hoogteligging	5
	2.3.2 Bodemkaart	5
	2.4 Archeologie	5
3	ARCHEOLOGISCHE VERWACHTING EN AANBEVELINGEN	6
4	LITERATUUR	7
5	FIGURENLIJST	8
BIJLAGEN		
1	Overzicht van archeologische perioden	11

I INLEIDING

De gemeente Laarbeek is voornemens in de nabije toekomst delen van het plangebied Beek en Donk-Lage Heesweg/Otterweg opnieuw in te richten. Als archeologische benaming wordt Laarbeek-De Hees gebruikt. Daarom heeft zij ACVU-HBS opdracht gegeven een bureaustudie uit te voeren om te inventariseren of in het plangebied archeologische waarden bekend zijn dan wel aanwezig zouden kunnen zijn. De opbouw van dit rapport is als volgt. In het nu volgende tweede hoofdstuk wordt ingegaan op de bekende (cultuur)landschappelijke en archeologische gegevens over het plangebied. In het derde hoofdstuk wordt een archeologische verwachting geformuleerd en volgen enkele aanbevelingen.

2 BUREAUSTUDIE

2.1 LIGGING VAN HET PLANGEBIED. HUIDIG EN TOEKOMSTIG GEBRUIK

Het plangebied ligt tussen de historische kernen Beek en Donk in en wordt omsloten door de Lage Heesweg, De Otterweg, het ‘dal’ van de Trekgraaf en de IJsweg (fig. 1). De omvang van het areaal bedraagt ca. 5.2 ha. Het gebied bevindt zich op de overgang van de akkers van Donk – nu geheel overbouwd – in het noorden naar de laagte van de Trekgraaf in het zuiden. De akkers werden vroeger aangeduid als *De Hees*.

Centraal in het zuiden van het plangebied ligt een evenemententerrein, bestaande uit een grasveld omgeven door singels. Rondom dit terrein liggen, met de klok mee, een gebouw van de Scouting, een basisschool, een gebouwtje van een invalidenvereniging, een rolschaatshal (Rollerhal), een bibliotheek, een ontmoetingscentrum, een sportzaal en een radiozendmast. De gemeente Laarbeek laat een masterplan opstellen voor de herinrichting van het plangebied.¹ De school en de bibliotheek worden afgebroken en herbouwd, terwijl in de tussenliggende ruimte woningen zijn gepland op de plaats van de rolschaatshal.

De funderingen en kelders van de bestaande gebouwen zullen reeds de nodige verstoringen in de ondergrond vormen, en hetzelfde geldt voor kabels en leidingen. Naar schatting neemt de te slopen bebouwing 25% in van het totale areaal dat werkelijk bij de herinrichting is betrokken (een kleine 2 ha). Hoe de nieuwbouw er precies gaat uitzien staat op dit moment nog niet vast, zodat hetzelfde geldt voor de omvang van de verdere verstoringen die zullen worden veroorzaakt.

Een nader onderzoek door middel van boringen of proefsleuven in het noordelijke gebied is momenteel niet mogelijk vanwege de aanwezigheid van bebouwing, kabels- en leidingen, erfverhardingen en singels (fig. 2).

2.2 DE HISTORISCHE SITUATIE

Vanaf het begin van de 19de eeuw zijn nauwkeurige kaarten beschikbaar van Beek en Donk en omgeving. Belangrijk is de oudste kadasterkaart van 1832, die de perceelsgrenzen, wegen en bebouwing precies weergeeft.² Daarnaast geven oude topografische kaarten³ inzicht geven in de historische topografie en het grondgebruik. De kaart van 1897/1900 toont dat het grootste deel van het

1 www.laarbeek.nl > projecten > onderwijsvoorzieningen.

2 Beek en Donk sectie B, De Donk.

3 Chromotopografische kaart blad 650.

plangebied behoort tot de laaggelegen zone met weiden waar de Trekgraaf doorheen loopt (fig 3).⁴ Alleen de noordoostelijke hoek van het gebied lijkt te behoren tot het akkerareaal van Donk. Halverwege de 20ste eeuw is het plangebied opnieuw verkaveld, maar nog geheel open en er is slechts sprake van één klein gebouwtje.⁵

2.3 FYSISCH GEOFRAFIE

2.3.1 HOOGTELIKKING

Het plangebied ligt op de zuidflank van een betrekkelijk klein ‘dekzandeiland’.⁶ Dit eiland, waarop Donk is gesticht, wordt in het zuiden door een oost-west georiënteerde laagte gescheiden van een grotere dekzandkop waarop de kern van Beek ligt. Het akkercomplex van De Hees ligt grotendeels boven 14 m NAP.⁷ In het plangebied is sprake van een hoogte van 13.8 m NAP in het noordoosten en van 13 m in de westelijke helft en langs de Trekgraaf in het zuiden.

2.3.2 BODEMKAART

Op de bodemkaart 1:50.000 zijn de noord- en ooststrand van het plangebied niet gekarteerd, omdat deze zones reeds bebouwd waren toen de kaart werd vervaardigd. Op basis van de hoogteligging, vergelijking met gebieden rondom de bebouwde kom van Donk en de zojuist besproken oudste topografische kaart, kan er van worden uitgegaan dat oorspronkelijk sprake was van een hoge zwarte enkeerdgrond (zEZ21) met grondwatertrap VI (fig. 4). Het deel van het plangebied dat wél is gekarteerd, kent een moerige eerdgrond met een moerige bovengrond op zand (vWz) met grondwatertrap II. Hier is derhalve sprake van zeer natte omstandigheden die bewoning in het verleden niet hebben toegelaten.

2.4 ARCHEOLOGIE

De Indicatieve Kaart Archeologische Waarden (IKAW) van de Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten (RACM) geeft voor de noord- en ooststrand van het plangebied geen informatie, omdat hier het niet gekarteerde gebied van de bodemkaart ligt. Voor de rest van het plangebied wordt een middelhoge kans op archeologische waarden gegeven, hetgeen zeer verwonderlijk is in het licht van de natte omstandigheden ter plaatse.

Het archeologisch informatiesysteem ArchisII van de RACM geeft weinig waarnemingen voor de omgeving van het plangebied en er kan beter worden uitgegaan van het uitgebreidere gegevensbestand dat door lokale amateurarcheologen is verzameld.⁸ In 1991 is bij het uitgraven van een bouwput in de noordoostelijke hoek van het plangebied materiaal verzameld uit de IJzertijd (1 scherf), Romeinse tijd (1 scherf), de Late Middeleeuwen en de Nieuwe Tijd (4 vondsten).⁹ Het aantal vondsten is beperkt, en het jongste materiaal kan op allerlei manieren ter plaatse terecht zijn gekomen. De

4 Chromotopografische kaart blad 650.

5 Hoogtekaart 51Fnoord, gemeten in 1955, verkend in 1961.

6 Zie Hiddink 2005, plaat 2.

7 Hoogtekaart 51Fnoord.

8 Huijbers 1995; 2002; 2004a. In figuur 5 zijn slechts enkele relevante vindplaatsen bij Donk aangegeven.

9 De vindplaatsaanduiding is BD II-22. De Romeinse scherf is gedetermineerd door auteur dezes. Het betreft een ruwwandige scherf in een lichtbruin, ‘zandig’ baksel.

aanwezigheid van bewoningssporen uit de IJzertijd en Romeinse tijd is, ook al is sprake van weinig vondsten, zeer wel mogelijk. Hierop wijzen de vondst van een scherf uit de Romeinse tijd elders in Donk en meer naar het westen langs de Goorloop.¹⁰ Een interessante vondst in de omgeving van het plangebied is verder een Neolithische bijl van kwartsiet.¹¹

Hoewel het laaggelegen gebied aan de zuidzijde van het plangebied in het verleden niet gebruikt is voor bewoning, kunnen hier zeker archeologische vondsten worden aangetroffen. Lager gelegen zones in het landschap werden in het verleden soms gebruikt voor rituele deposities. Een bronzen bijl die aan de noordzijde van Donk is gevonden, illustreert dit.¹² De vondstdichtheid in laaggelegen zones is over het algemeen echter zeer laag.

3 ARCHEOLOGISCHE VERWACHTING EN AANBEVELINGEN

Het plangebied Lage Heesweg/Otterweg valt op grond van de landschappelijke kenmerken in twee delen uiteen. Het grootste deel, dat de zuidelijke en westelijke helft omvat, bestaat uit een laaggelegen terrein dat in het verleden ongeschikt was om te wonen en te akkeren. Deze zone kan vanuit een archeologische optiek zonder meer verder ontwikkeld worden. Een kleiner deel, de noordoostelijke hoek van het plangebied, met de percelen 1204, 1257, de Rollerhal en de bibliotheek, ligt op de flank van een dekzandrug met een plaggendeek. Een dergelijke locatie bood in het verleden gunstige voorwaarden voor bewoning en er zijn daadwerkelijk enkele vondsten gedaan die er op wijzen dat hier of in de directe omgeving sprake is van bewoning uit de IJzertijd en/of de Romeinse tijd.

Wanneer er daadwerkelijk een archeologische vindplaats in de noordoosthoek van het plangebied ligt, is deze waarschijnlijk gedeeltelijk verstoord door het uitgraven van de bouwputten van de aanwezige gebouwen. Zowel de aanwezigheid van een vindplaats als de waarde hiervan dienen echter nog te worden vastgesteld. Dit is niet mogelijk door middel van boringen en de bestaande bebouwing en verhardingen verhinderen op dit moment een proefsleuvenonderzoek.

Het is wellicht de beste een optie om de sloop van de bestaande bebouwing archeologisch te laten begeleiden en daarbij enkele proefsleuven aan te leggen. Eventuele archeologische resten kunnen dan worden gewaardeerd. Voor de bewoningsgeschiedenis van Donk zou het al een interessant gegeven zijn als de aard en datering van eventuele resten kunnen worden vastgesteld. Alleen als eventuele resten toch gaaf/goed geconserveerd blijken te zijn en/of een hoge inhoudelijke waarde hebben, is een bescheiden opgraving nodig.

Een tweede optie is het laten begeleiden van sloopwerkzaamheden en het vervolgens gebruiken van nieuwe bouwputten als 'kijkaten'. Het uitgraven van de laatste dient dan echter wel te gebeuren onder supervisie van een archeoloog en er kan vertraging van de bouwwerkzaamheden ontstaan omdat alsnog een waardering en selectieadvies moeten worden opgesteld en er misschien nog een opgraving dient te volgen.

Alvorens een adequate aanpak kan worden gekozen, is eerst meer duidelijkheid nodig over de precieze aard van de toekomstige ingrepen. Op basis van overleg kan vervolgens een goede strategie worden opgesteld die dan kan worden neergelegd in een Programma van Eisen voor archeologisch vervolgonderzoek.

10 Vindplaats II-25 en I-3. De scherf van de eerste vindplaats is niet nader gedateerd dan Romeins? terwijl op de tweede vindplaats sprake is van een ruwwandige pot Niederbieber 89 en een mogelijk fragment van een gladwandige kruik.

11 Vindplaats II-30; Archis 17187; Huijbers 2004b, 20, fig. 1, nr. 6.

12 Vindplaats II-19; Archis 17185; Huijbers 2004b, 31, fig. 2, nr. 17.

- Beek en Donk sectie B, 1832: *Commune de Beek et Donk. Section B. De Donk*. Schaal 1:2500.
- Chromotopografische Kaart, 2005: *Chromotopografische Kaart des Rijks 1:25 000. Blad 650 Beek en Donk*, Tilburg (verkend 1897, uitgave 1905).
- Hiddink, H.A., 2005: *Archeologisch onderzoek aan de Beekseweg te Lieshout (Gemeente Laarbeek, Noord-Brabant)*, Amsterdam (Zuidnederlandse Archeologische Rapporten 18).
- Hoogtekaart 51Fnoord, 1962: *Hoogtekaart van Nederland 1:10 000. 51Fnoord Helmond, s.l.*
- Huijbers, T., 1995: *Archeologisch waardevolle gebieden in Beek en Donk, s.l.* (onuitgegeven manuscript).
- Huijbers, T., 1999: *Lieshout veldkartering gebied 4 (LH4) aanvullingen, s.l.* (onuitgegeven manuscript).
- Huijbers, T., 2002: *Beek en Donk aanvulling archeologisch waardevolle gebieden 1, s.l.* (onuitgegeven manuscript).
- Huijbers, T., 2004a: *Beek en Donk aanvulling archeologisch waardevolle gebieden 2, s.l.* (onuitgegeven manuscript).
- Huijbers, T., 2004b: Van Jan van Gestel tot de Beekse Akkers. Verleden, heden en toekomst van de archeologie in Beek en Donk (1930-2020), *D'n Tesnuzzik*, 13-61.

5 FIGURENLIJST

Fig. 1. De ligging van Beek en Donk en van het plangebied. Schaal 1:50.000.

Fig. 2. Laarbeek-De Hees. Ligging van het plangebied met de bestaande bebouwing (grijs) en de zone waar eventueel archeologische waarden aanwezig zijn. Schaal 1:2500.

Fig. 3. Laarbeek-De Hees. Actuele situatie (najaar 2005) van het plangebied (bron: Google Earth).

Fig. 4. Laarbeek-De Hees. Het plangebied geprojecteerd op de topografische kaart van 1897/1900. Schaal 1:10.000.

Fig. 4. Beek en Donk op de *Chromotopografische kaart des Rijks* van 1897. Schaal 1:15 000.

Fig. 5. Hoogtezonekaart van het plangebied en directe omgeving. Schaal 1:7500, hoogten in m NAP.

Fig. 6. Bodemkaart van het plangebied en directe omgeving. Schaal 1:7500.

Fig. 7. Beek en Donk-Kerkakker. Locatie van de boringen (stippen), opgravingen (zwart), archeologisch monument (rood vlak) en urnenveld (arcering). De grens tussen het noordelijke en zuidelijke deel van het plangebied is aangegeven met een streeplijn. Schaal 1:3000.

Fig. 6. Weert-Kampershoek Noord. Overzicht van de sporen op vindplaats 5-7 en het oostelijke deel van 8-10. Schaal 1:800.

Voor legenda, zie figuur 5. Het teruggevonden deel van het Procureurspad is met een dikke streeplijn aangegeven.

Fig. 7. Weert-Kampershoek Noord. Overzicht van de sporen op vindplaats 8-10. Schaal 1:800.

Voor legenda, zie figuur 5.

Fig. 8. Weert-kampershoek. Overzicht van het plangebied met de bijbehorende perceelsnummers en de proefsleuven 1-75. Schaal 1:6000.

A proefsleuf met nummer; B perceelsnummer (Weert sectie W); C grens plangebied; D bestaande bebouwing, kavels en wegen.

BIJLAGE I OVERZICHT VAN ARCHEOLOGISCHE PERIODEN

begin	einde	periode
1750 na Chr. - heden		Nieuwste Tijd
1500 na Chr. - 1750 na Chr.		Nieuwe Tijd
1300 na Chr. - 1500 na Chr.		Late Middeleeuwen
1000 na Chr. - 1300 na Chr.		Volle Middeleeuwen
450 na Chr. - 1000 na Chr.		Vroege Middeleeuwen
270 na Chr. - 450 na Chr.		laat-Romeinse tijd
70 na Chr. - 270 na Chr.		midden-Romeinse tijd
12 voor Chr. - 70 na Chr.		vroeg-Romeinse tijd
250 voor Chr. -12 voor Chr.		Late IJzertijd
500 voor Chr. -250 voor Chr.		Midden IJzertijd
775 voor Chr. -500 voor Chr.		Vroege IJzertijd
1050 voor Chr.-775 voor Chr.		Late Bronstijd
1800 voor Chr.-1050 voor Chr.		Midden Bronstijd
2000 voor Chr.-1800 voor Chr.		Vroege Bronstijd
5300 voor Chr. -2000 voor Chr.		Neolithicum
8800 voor Chr. -4900 voor Chr.		Mesolithicum
tot 8800 voor Chr.		Paleolithicum

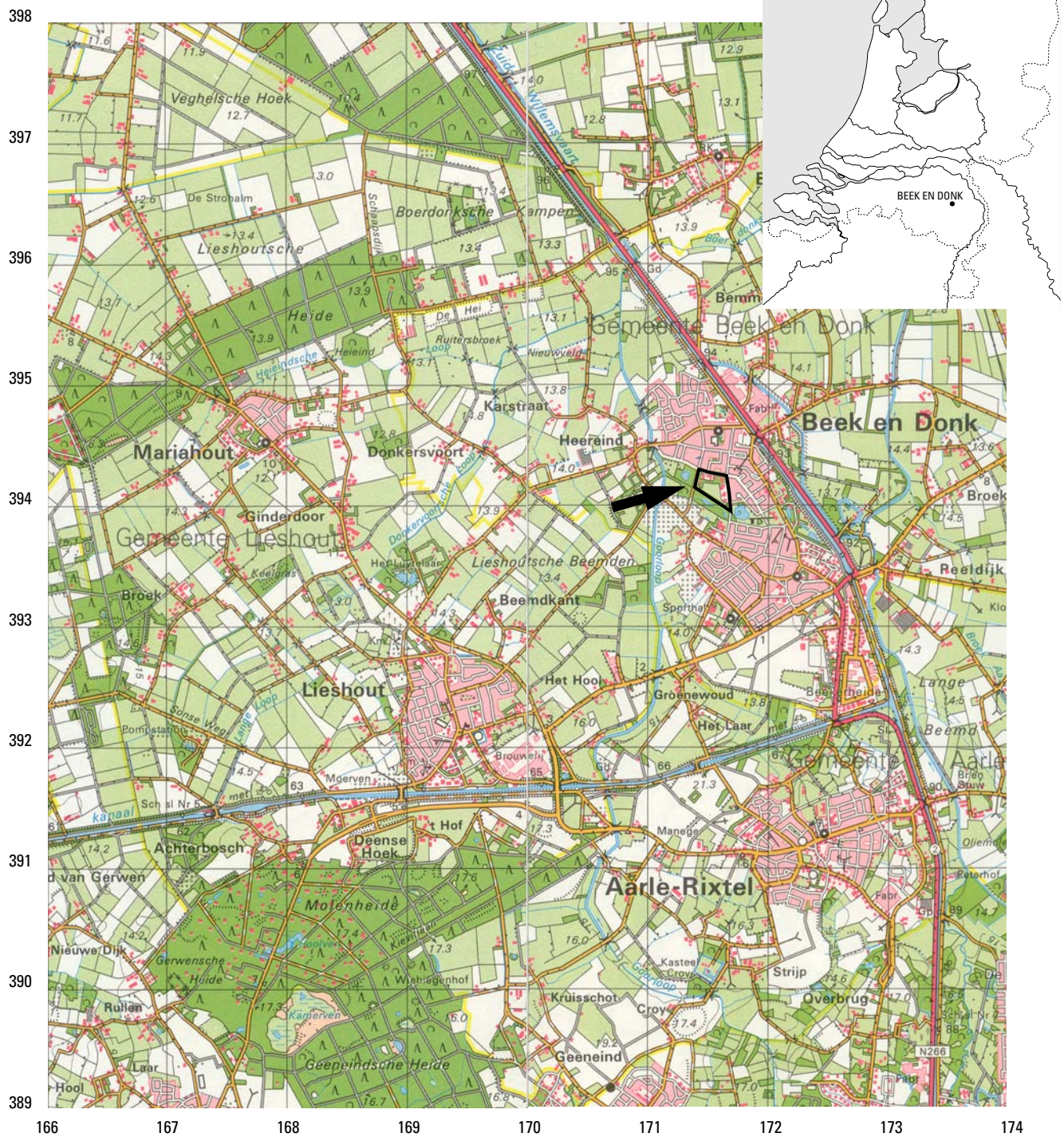

Fig. 1. De ligging van Beek en Donk en van het plangebied. Schaal 1:50000.

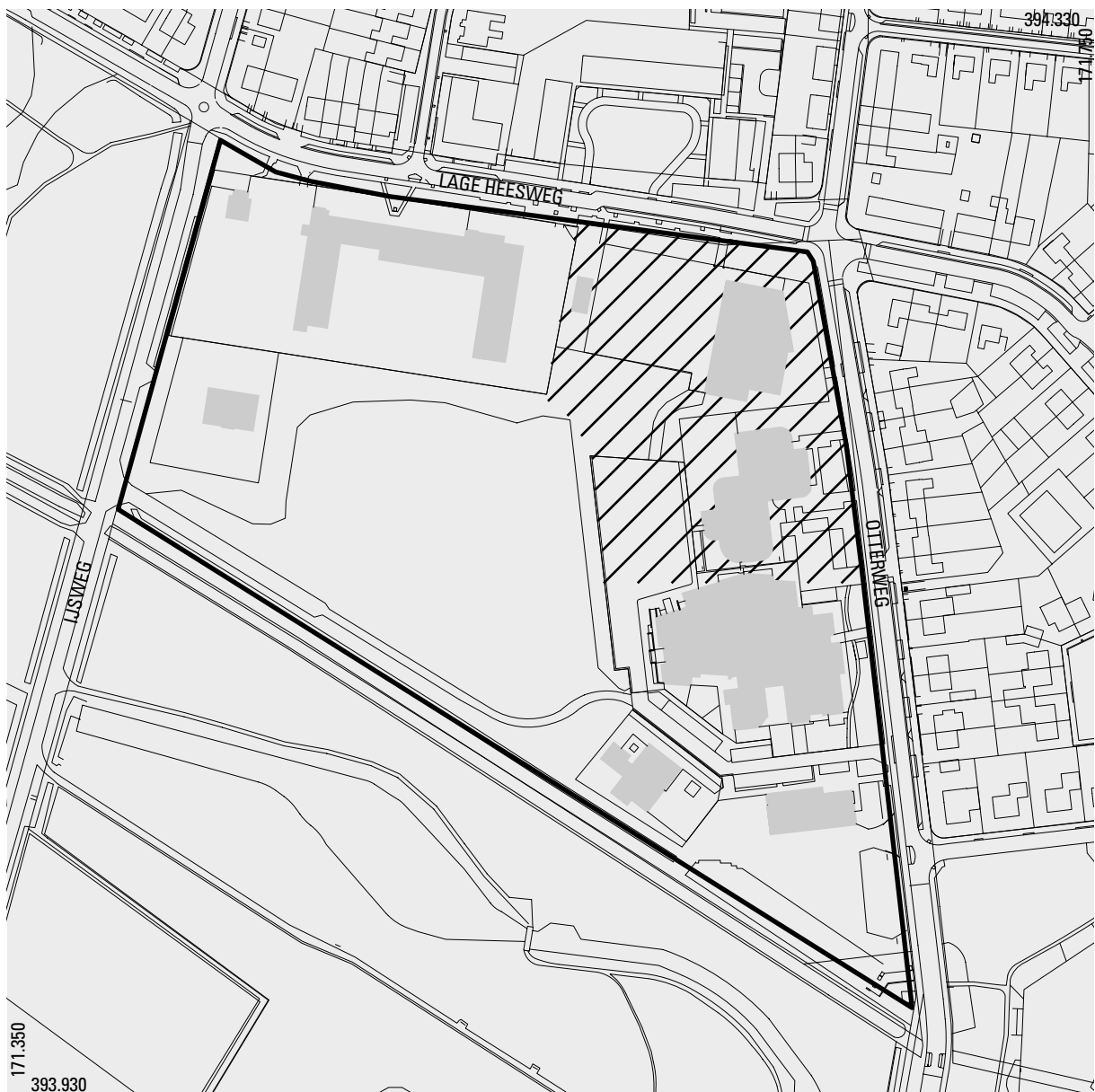

Fig. 2. Laarbeek-De Hees. Ligging van het plangebied met de bestaande bebouwing (grijs) en de zone waar eventueel archeologische waarden aanwezig zijn. Schaal 1:2500.

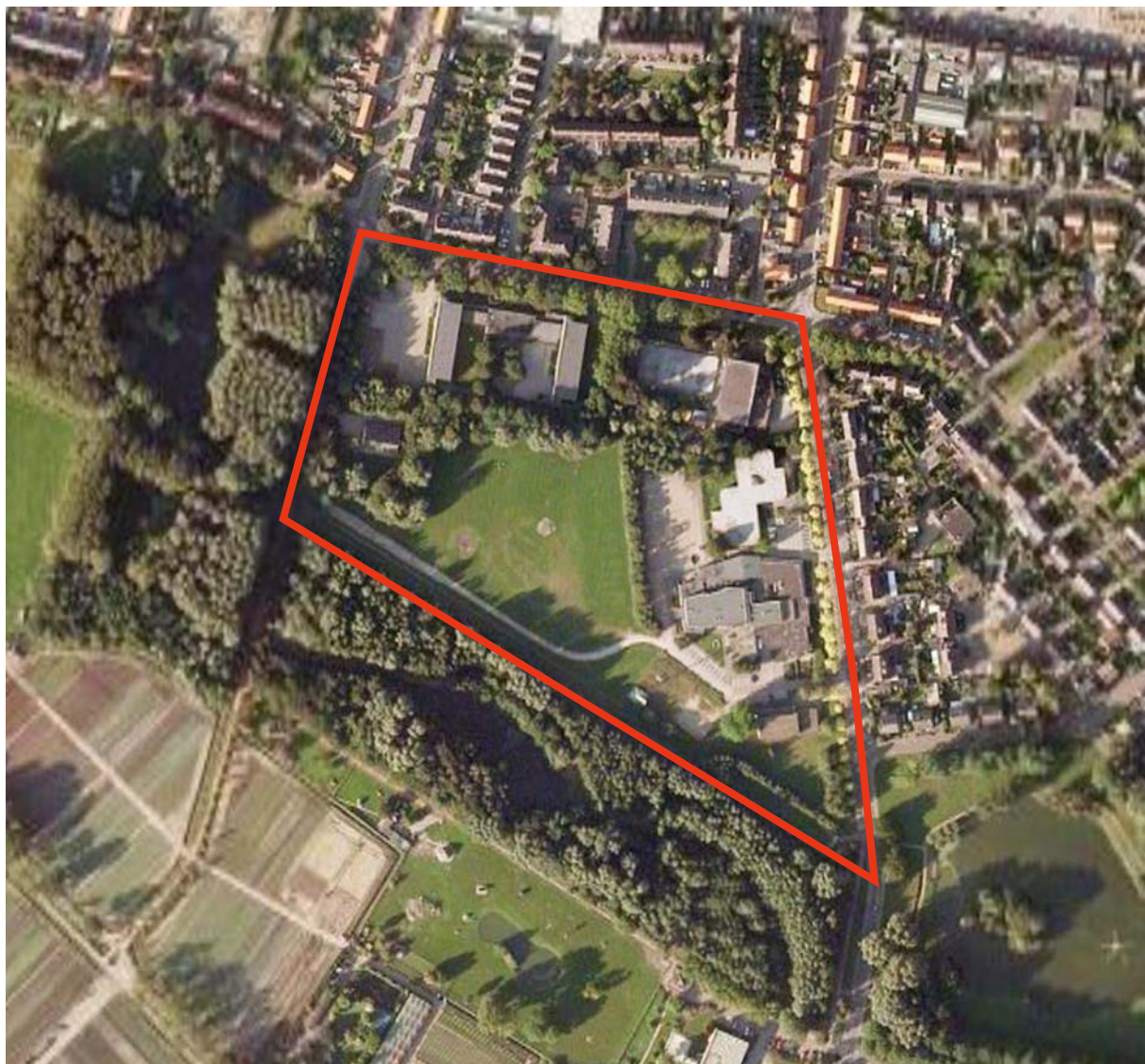

Fig. 3. Laarbeek-De Hees. Actuele situatie (najaar 2005) van het plangebied (bron: Google Earth).

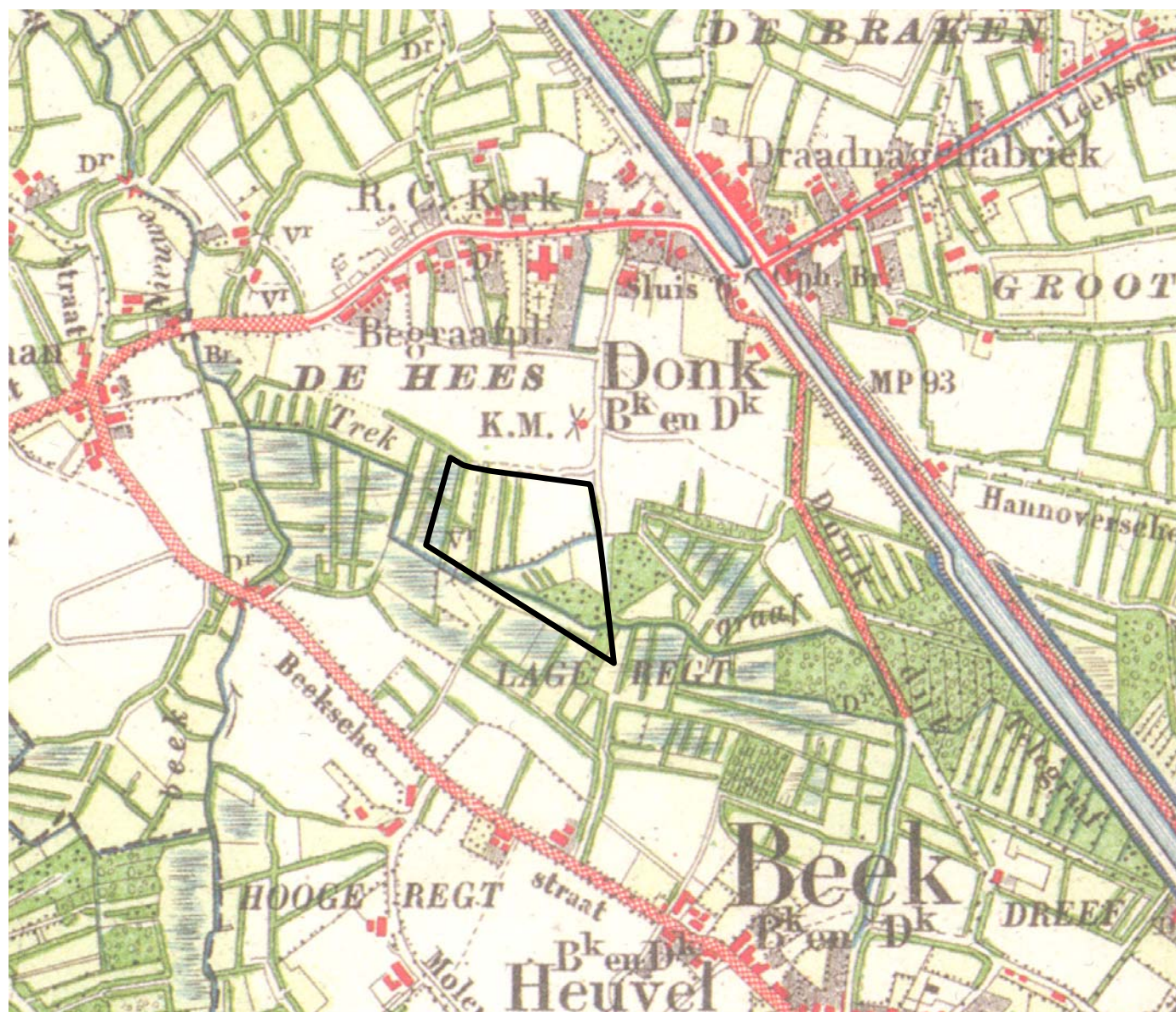

Fig. 4. Laarbeek-De Hees. Het plangebied geprojecteerd op de topografische kaart van 1897/1900. Schaal 1:10.000.

Fig. 5. Laarbeek-De Hees. Schematische bodemkaart met plangebied en een selectie van archeologische vindplaatsen in de omgeving. Schaal 1:7500.
 A enkeerdgrond, grondwatertrap VII; B idem, grondwatertrap VI; C bodems met grondwatertrap V en lager;
 D vindplaats met gebieds- en vindplaatsnummer; E grens van het plangebied en niet gekarteerde gebieden op de bodemkaart 1:50.000.